

СЕКЦІЯ 8. ЕТИКА ТА ЕСТЕТИКА У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ФІЛОСОФСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-578-8-46>

ЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЦИФРОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

Абисова М. А.

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри політології, соціології та філософії
Державний університет «Київський авіаційний інститут»
м. Київ, Україна*

У цифровому середовищі довіра постає однією з базових умов функціонування демократичних суспільств. У ключових документах Європейського Союзу останнього десятиліття довіра послідовно розуміється як структурний ресурс публічної сфери, без якого неможливо забезпечити достовірність інформаційних потоків, легітимність інституцій і стійкість демократичних процесів [1, Section 1; 2; 3, Recital 11–12, Article 10; 4, Recital 68]. У цьому нормативному контексті довіра постає у трьох взаємопов'язаних вимірах. По-перше, це *інформаційна доброчесність*: вимога прозорості походження контенту, чіткого розмежування редакційних матеріалів, реклами та політичних повідомлень, а також можливості простежити шляхи поширення інформації [2; 4, Articles 26, 42]. По-друге, це *епістемічна надійність джерел*, тобто здатність користувача ідентифікувати компетентних і відповідальних комунікаторів, оскільки пов'язує протидію дезінформації зі зміцненням довіри до надійних джерел новин [1, Section 4.3]. По-третє, це *цілісність інформаційного середовища* як характеристика онлайн-екосистеми, яка має залишатися стійкою до маніпулятивного забруднення [4, Recital 68; 3, Recital 11–12, Article 10]. Перелічені параметри задають спосіб розуміння довіри як інфраструктурної умови цифрової комунікації, а не як суб'єктивного стану окремих користувачів.

Уявлення про довіру, закріплені в ключових нормативних документах ЄС, формуються в ширшому філософському контексті, у межах якого стає зрозуміло, чому прозорість, епістемічна надійність і цілісність (integrity) інформаційного середовища визнаються

критичними умовами цифрової демократії. Зокрема, Онора О'Ніл підкреслює, що довіра виникає не тоді, коли суб'єкти подобаються один одному, а тоді, коли існує можливість перевірити підстави їхніх дій. У цьому сенсі прозорість, підзвітність та відстежуваність інформаційних процесів є не технічними деталями, а моральними умовами довірливої комунікації [5, с. 14–21]. Саме ця логіка лежить в основі регуляторних практик ЄС: вимоги до прозорості алгоритмів і модерацийних процедур [4, Articles 26, 27, 42; 2] – це не випадкові заходи, а практична реалізація філософії довіри як перевірюваності, сформульованої О'Ніл. Підхід Л. Флоріді дозволяє розширити це бачення, розглядаючи цифрову комунікацію не як набір технічних процесів, а як взаємодію в межах спільної інфосфери – цілісного інформаційного середовища, де люди, інституції та алгоритми є взаємозалежними агентами [6, Part III, с. 102–160].

З окресленої перспективи дезінформація постає як форма інформаційного забруднення, що руйнує інфосферу, її здатність підтримувати достовірність знань, стабільність інформаційних потоків та передбачуваність комунікації [6, с. 53–85, 102–133]. Тому постійний наголос ЄС на необхідності захисту цілісності онлайн-інформаційного середовища отримує глибоке етичне пояснення: без цієї цілісності суспільство втрачає здатність колективно орієнтуватися, діяти та приймати обґрунтовані рішення.

У підсумку теоретичні концепції О'Ніл і Флоріді та нормативна практика ЄС переконують, що довіра є інфраструктурною умовою цифрової комунікації, а її підтримання потребує прозорих процесів, надійних джерел і цілісного інформаційного середовища. Саме ці елементи виявляються структурними опорами цифрової довіри, і саме в них найчастіше виникають зони її ерозії, які стають головними точками атаки дезінформації.

Якщо довіра є інфраструктурною умовою цифрової комунікації, то дезінформація постає не просто як хибна інформація, а як механізм системного руйнування цієї інфраструктури. Європейські документи описують дезінформацію саме в цьому ключі: як фактор, що підриває структурні передумови публічного діалогу та демократичного ухвалення рішень [1, Section 4.3; 2; 4, Recital 68, Article 34]. З позицій інформаційної етики це означає, що дезінформація не лише вводить в оману адресата, а пошкоджує ті системні умови, на яких тримається можливість довіряти.

Ерозія довіри в цифровій комунікації розгортається як послідовний процес, що поетапно уражає опорні конструкції цифрового інформаційного простору. Першим зазвичай порушується рівень інформаційної доброчесності. Непрозоре походження контенту, маніпулятивне

використання емоцій, анонімні мережі поширення, навмисне змішування фактів і суджень створюють ситуацію, у якій користувач більше не може здійснити навіть мінімальну перевірку підстав повідомлення. Порушення інформаційної доброчесності призводить до того, що користувач втрачає можливість оцінити підстави й відповідальність автора повідомлення. Саме цю умову О. О'Нілл визначає як фундаментальний критерій довіри у публічній комунікації [5, с. 14–21]. Європейські регуляторні документи так само підкреслюють необхідність прозорості та простежуваності [2; 4, Articles 26, 27, 42]. На цьому етапі недовіра ще зберігає локальний характер і стосується, передусім, окремих повідомлень або конкретних каналів поширення інформації.

Коли порушення інформаційної доброчесності набувають систематичного характеру, наступним рівнем стає зниження епістемічної надійності джерел. За таких умов користувачам дедалі складніше відрізнити компетентні джерела від маніпулятивних, а межа між журналістськими стандартами та контентом, створеним без будь-якої перевірки, поступово розмивається. Недовіра виходить за межі окремих випадків і спрямовується проти самої категорії “надійне джерело”. У дослідженнях епістемічної довіри така ситуація описується як втрата колективної здатності розпізнавати, кому й на яких підставах можна довіряти [7]. У цьому сенсі дезінформація перестає бути просто конкуренцією з фактами й починає підривати сам принцип епістемічної авторитетності.

Наступний, найглибший рівень ерозії пов’язаний із порушенням цілісності онлайн-інформаційного середовища. Скоординовані дезінформаційні кампанії, підсилені алгоритмічними механізмами добору контенту, призводять до фрагментації цифрового інформаційного простору, посилення поляризації та домінування реактивних, емоційно заряджених повідомлень над аргументованим обговоренням. У цих умовах середовище втрачає здатність забезпечувати спільне фактове поле й мінімальні умови взаєморозуміння. Дезінформація вже не лише спотворює окремі твердження або підриває довіру до конкретних джерел; вона змінює конфігурацію самого онлайн-простору так, що комунікація перестає виконувати функцію узгодження смислів і перетворюється на сукупність розірваних, внутрішньо замкнених потоків. Саме тому Digital Services Act і ініціативи у сфері медіа-свободи визначають захист цілісності онлайн-інформаційного середовища як одне з ключових завдань регулювання великих платформ [4, Recital 68, Articles 34, 35; 2]. Ідеться про запобігання ситуації, коли каскадна ерозія довіри переходить у стан структурної недовіри до будь-якої інформації та будь-яких інституцій.

Таким чином, ерозія довіри, спричинена дезінформацією, має системний характер. Вона не обмежується недовірою до конкретного повідомлення чи автора; вона руйнує самі умови можливості довірливої комунікації: прозорість, надійність і цілісність інформаційного середовища. Цей процес створює ефект «каскадного порушення», коли кожне нове втручання посилює попередні й прискорює загальне падіння рівня довіри.

Література

1. European Commission. Communication on the European Democracy Action Plan. COM(2020) 790 final. Brussels : European Commission, 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2020%3A790%3AFIN>.
2. European Commission. 2022 Strengthened Code of Practice on Disinformation. Brussels : European Commission, 2022. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/code-practice-disinformation>
3. Regulation (EU) 2024/1083 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 establishing a common framework for media services in the internal market and amending Directive 2010/13/EU (European Media Freedom Act). Official Journal of the European Union. 2024. L 2024/1083. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1083/oj>
4. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market for Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act). Official Journal of the European Union. 2022. L 277. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj/eng?utm_source=chatgpt.com
5. O'Neill O. A Question of Trust. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 100 p.
6. Floridi L. The Ethics of Information. Oxford: Oxford University Press, 2013. 357 p.
7. Origi G. Reputation: What It Is and Why It Matters. Princeton : Princeton University Press, 2018. 272 p.